

**FARKLI ÖĞRETİM KADEMELERİNDE GÖREV YAPAN
EĞİTİMCİLERİN ÖĞRENCİ YARATICILIĞI ETKİLEYEN
FAKTÖRLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

**THE OPINIONS OF THE EDUCATORS WHO HAVE DUTIES
IN DIFFERENT TEACHING STAGES ON THE FACTORS
AFFECTING STUDENT CREATIVITY**

*Berçem Beraat AYTAÇ**

Özet

Bu çalışma, farklı öğretim kademesinde görev yapan eğitimcilerin öğrenci yaratıcılığını etkileyen faktörlere ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın araştırma grubu 2019/2020 Eğitim-Öğretim yılı Ankara'nın Haymana ilçesinde görev yapan okulöncesi, ilkokul, ortaöğretim öğretmenleri ile akademisyenler (Yükseköğretim) oluşturmuştur. Araştırmaya toplam 106 eğitimci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacının hazırladığı “*Eğitimciler İçin Demografik Bilgi Formu*” ve açık uçlu sorulardan oluşmuş yarı yapılandırılmış “*Eğitimci Görüşlerine Göre Yaratıcılığı Etkileyen Faktörleri Belirleme Formu*” kullanılmıştır. Eğitimcilerin; “herhangi bir problem durumu karşısında sorunlara çözüm bulmak amacıyla sorunu içselleştirerek duruma uygun yollar bulma”, “eleştirel düşünme gücünü kullanabilme”, “hayal gücü ile yeni önermelerde bulunma”, “zihni kullanabilme kabiliyeti/değişim ve değiştirme girişimi” olarak tanımladığı yaratıcılık pek çok faktörden etkilenmektedir. Faktörlerin başında aile tutumları, sosyal çevre, öğretmen tutumları, müfredatın içeriği, sosyoekonomik koşullar, öğrencilerin derse hazır bulunuşlukları, ilgi ve yetenekleri hakkındaki farkındalıkları, arkadaş ortamları, toplumsal yargılar ve eğitim sisteminin kendine özgü dinamikleri gelmektedir. Bulgular, yaratıcılığın geliştirilebilir olmakla birlikte köreltililebilir bir durum/süreç/beceri/yeti olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcılık, yaratıcılığın önemi, yaratıcılığı etkileyen faktörler

Abstract

This study was carried out with the aim of determining the opinions of educators working in different educational levels on the factors affecting student creativity. The research group of the study consists of preschool, primary school, secondary education teachers and academicians working in Haymana district of Ankara in the 2019/2020 academic year. A total of 106 educators participated in the research. “*Demographic Information Form of Educators*” prepared by the researcher and a semi-structured consisting of open-ended questions “*Form Determining Factors Affecting Creativity According to the Opinions of the*

* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi
Ankara / Türkiye bercemaltunakar@gmail.com

Berçem Beraat AYTAC

Farklı Öğretim Kademelerinde Görev Yapan Eğitimcilerin Öğrenci Yaratıcılığı Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri -The Opinions of The Educators Who Have Duties in Different Teaching Stages on The Factors Affecting Student Creativity

Educators” were used as data collection tool. The educators: “finding suitable ways for the situation by internalizing the problem in order to find solutions to problems in case of any problem situation”, “using critical thinking power”, “making new suggestions with imagination”, “ability to use the mind/attempt to change and change” have been defined as creativity is affected by many factors. The main factors are family attitudes, social environment, teacher attitudes, content of the curriculum, socio-economic conditions, students’ readiness for class, awareness of their interests and abilities, peer environments, social judgments and the unique Dynamics of the education system. Findings showed that creativity is a developable but atrophy condition/process/skill/ability. This study carried out with the aim of determining the opinions of educators working in different educational levels on the factors affecting student creativity.

Keywords: Creativity, importance of creativity, factors affecting creativity

Giriş

Günümüzde bilimsel ve teknolojik alanda her gün değişimler ve gelişmeler olmaktadır. Bu değişimler ve gelişimler bireyleri ve dolayısıyla içinde buldukları toplumu karmaşık pek çok problem ile yüz yüze getirmektedir. Gerek yeni sürece uyum sağlayabilmek gerekse olan ve olası problemleri çözmek için bireyler yaratıcılığını kullanır. Kendi düşüncesini özgür bir şekilde ifade edebilen, yaratıcılığını kullanarak değerli fikirler ve ürünler meydana getirilebilen, çözüm üreten kişiler ulusun ilerlemesinde pozitif birer etki oluşturacakları aşikârdır.

Düşünce yolunu kullanarak sonuç üretebilmek için, kişilerin eğitimlerinde, metodolojik düşünebilme alışkanlıkları kazandırmak ve bu bilgilerin aktarımlarının dar bir çerçeveden çıkmanın bir yolunu bulmak bir gereksinimdir.

Bu durumun yolu da katılımcı yaratıcılık eğitimlerinden geçmektedir. Yaratıcı kişiler yetiştirmek için eğitim sisteminin tüm basamaklarında yaratıcılık duygusunun ve yaratıcı düşüncelerin kullanılmaları gerekmektedir.

Yaratıcılığa olan gereksinim yaratıcılık ile ilgili yapılan araştırmalarında nicel olarak neden olmak ile birlikte rağmen bazı olumsuzluklar da baş göstermiştir. Plucker, Beghetto ve Dow’un (2007) yaptığı bir araştırmada yaratıcılıkla ilgili pek çok kez alıntılanan 90 çalışma incelenmiş ve bu çalışmaların sadece %38’inde yaratıcılık tanımının yer aldığı görülmüştür. Kaufman ve Beghetto’nun (2009) bir araştırmasında ise, tek bir veritabanı tarandığında 10 binden fazla yaratıcılıkla ilgili çalışma olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda yaratıcılıkla ilgili araştırmalar artsa bile hala ortak bir tanımın varlığından söz edilemediği ve hatta çoğunda yaratıcılığın tanımının dahi olmadığı görülmüştür.

Buradan hareketle yaratıcılık alanında çalışmalar yapan kişilerin yaptıkları tanımları incelemekte fayda vardır (Kaufman ve Beghetto'dan aktaran Özaşkın ve Bacanak, 2016, s. 213).

San (1979)'a göre "...yaratıcılık her bireyde var olan ve insan yaşamının her bölümünde bulunabilen bir yeti, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara dek uzanan geniş bir alanı içine alan süreçler bütünü, bir tutum ve davranış biçimidir."

Sungur (1992)'a göre yaratılık, bireyin öğrenme eylemleri sonunda öğrendiklerini birbiriyle ilişkilendirerek karşılaştığı sorunları çözmesidir. Bu ilişkilerin kullanılarak ortaya özgün bir sonucun çıkması yaratıcılık olarak açıklanabilir.

Dirim (2001)'e göre yaratıcılık; çözüme kavuşturulması gereken bir soruna çeşitli aşamalardan geçerek özgün bir çözüm bulunmasıdır. Bununla birlikte Mc Kinnon'un belirttiği yaratıcılık tanımı ise zaman içinde yayılmış, yenilik, uyarlanabilir ve gerçekleştirebilme özelliklerine sahip bir süreçtir (Mc Kinnon'dan aktaran Gökalp, 2016, s. 28)

Bilgi çağının en önemli kavramlarından olan yaratıcılık, ancak 1950'den başlayarak eğitim bilimcileri tarafından akademik doğrultuda tartışılmış ve farklı disiplinlerde etkili olmuştur (Lewis ve Smith, 1993, s. 134). "Ana yoldan ayrılma, deneye açık olma ve kalıplardan kurtulma", yaratıcılığı tanımlamada kullanılan kilit kavramların başında gelmektedir (Özden, 2011, s. 174). Csikszentmihalyi (1996)'ye göre yaratıcılık; "yeni ve değerli olan fikirler veya eylemlerdir." Yaratıcılık için tek kriter özgün fikirlere sahip olmak değildir. Önemli olan bu özgün fikirlerin sosyal değerlendirmeye tabi tutularak yeni ve değerli olduğunun ve standartların üzerinde olduğunun söylenebilmesidir. Dolayısıyla yaratıcılık kişinin sadece zihninde olup bitmez, sosyokültürel bağlamdaki etkileşimlerle ortaya çıkar.

Pek çok tanım olmakla birlikte yaratıcılık üzerinde önemli araştırmalar yapmış olan Torrance; "Sorunlara, bozukluklara, eksik bilgilere, kaybolmuş unsurlara, uyumsuzluklara karşı duyarlı olma; zorluğu tanıma, çözümler arama, tahminler yapma ya da yeni varsayımlar kurma; bunları değiştirme veya yeniden deneme ve sonuçlarını inceleme özelliği." olarak olguyu tanımlamıştır (Heansly ve Reynolds; 1989, s. 111-145).

Yaratıcılık bazen değişik bakış açılarıyla bakabilme ve çizilen sınırların dışına çıkabilme yetisi, bazen yalnız kendine özgü nitelikler taşıyan bir ürün tasarlama, bazen geleneksel yöntemlerin dışında alternatifleri düşünme bazen de birbiriyle ilişkisiz gibi görünen şeyleri yeni bir form yaratmak için bir araya getirmektir (Fox ve Schirmacher, 2014). Fisk ise (2011) yaratıcılığı, yeni fikirler bulma ya da var olan fikirler arasında yeni örüntüler yaratma da bir düşünme süreci olarak açıklamaktadır.

Bu yaratıcılık tanımları ile birlikte yaratıcılığın var olmasını sağlayan bir takım faktörler vardır (Amabile ve Conti, 1999). Ancak her birey doğuştan içsel bir güçle doğsa da bu gücü kullanmasını engelleyen durumlar vardır (Rawlinson, 1995, s. 22). Destekleyici çevre ve ebeveyn faktörü yaratıcılığı olumlu şekilde etkilerken, olumsuz koşullar yaratıcılığı etkileyebilir. (Fox ve Schirrmacher, 2014). Yaratıcılığın engellenmesinde etkili olabilecek faktörler arasında okul ortamı, eğitim programları ve toplumsal kurumlar da sayılabilir. (Öncü, 2014, s. 84)

Esas olarak yaratıcılık duygusunu engelleyen faktörler üç bölümde toplanmaktadır. Duygusal, kültürel ve algısal.

Algı, bireyin eşyayı idrak etme ve kavrayışlarını belli kalıplar içine sokmaktadır ve birey zaman ile o kalıba o kadar alışır ki, eşyayı artık başka biçimde algılayamaz. Kültürel engeller, kazanılan ve zaman içerisinde öğrenilen alışkanlıklardan oluşmaktadır. Uyumlu olmaya yönelik baskılar, gelenek-görenekler, toplumsal beklentiler ve toplumdan farklı düşme korkuları kültürel engeller arasında sayılabilmektedir. Anksiyete ve kişisel güvensizlik duygusu gibi hisler de yaratıcılık duygusunu engelleyen duygusal engellerdir. Derslerdeki not baskısı, iş anksiyetesi, duygusal sıkıntılar yine bu bölümdeki engellerdendir. Bunlarla birlikte hata yapmaktan korkma, arkadaşlar tarafından dışlanma korkuları, işi zamanında tamamlama baskıları, üstlerden çekinme ve kendine güvensizlik yaratıcılığı engelleyen duygusal etkenler arasında sayılabilmektedir (Özden, 1998, s. 144-145).

Yavuzer (1989)'e göre "Eğitim alanında ülkenin gereksinmesi, salt okuyup-yazma öğrenimi değildir: Kişiliğin olumlu gelişmesini, verimde de orijinal katkıların oluşmasını da sağlatabilmektir." Eğitimle sağlanabilen yaratıcılık ile birlikte öğrenci; vakalara, düşüncelere, normlara, eylemlere, nesnelere farklı bakabilir. Çünkü ancak eğitim ile düşünen, soru sormaktan çekinmeyen, akıl yürütebilen ve problem çözen bireyler yetiştirilebilir. Bu bağlamda farklı öğretim kademelerinde görev yapan eğitimcilerin yaratıcı etkinliklerin önemini kavramaları, eğitim ortamında yaratıcı etkinliklere değer vermeleri ve öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmelerinde teşvik edici rol oynamalıdır.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın nitel veri toplama sürecinde; amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemleri nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmış ve sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yöntem durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir (Dey, 1993; Somekh ve Levin, 2005).

Amaçlı örnekleme, nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi pozitivist bilim anlayışında genelleme arzusu vardır. Tek tip bir kalıba sokma gayreti vardır. Nitel anlayışa göre farklılıklar, çeşitlilikler, zenginlikler, aykırılıklar da çalışmaya dâhil edilmelidir. Doğada var olan konuların bir panoraması gün yüzüne çıkartılmalıdır. Nitel araştırmada esas olan konular tüm ayrıntıları ve olası ayırt edici özellikleri ile gözler önüne serilmelidir. Evren içinde var olan tüm farklı durumları yansıtacak tüm örneklemler devreye sokulur. Problem farklı boyutları ile ele alınır. Bu araştırmada farklı kademelerden eğitimcilerin alınmasındaki amaç genelleme yapmak değil, aksine ortak ya da paylaşılan durumların olup olmadığı belirlemeye çalışmaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi nitel araştırma sosyal bağlam içinde değerlendirilerek esneklik gösteren bir yapıdadır. Karmaşıklık, detay ve bağlamın açıklanmasına yönelik bir metoda dayanmaktadır. Derine gidilerek, yüzeyin altındakini ortaya çıkarmak esastır (Mason, 1996).

1.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu 2019/2020 Eğitim-Öğretim yılı Ankara ili Haymana ilçesindeki görev yapan Okulöncesi, İlkokul, Ortaokul, Ortaöğretim (Lise) öğretmenleri ile akademisyenler (Yüksekokul) oluşturmaktadır. Çalışma grubu 5'i Okul Öncesi Eğitim kademesi, 26' sını ilköğretim kademesi, 34'ü ortaokul kademesi, 37'si lise kademesi ve 4'ü yüksekokul kademesi olmak üzere toplam 106 eğitimci oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde uygun örnekleme yönteminden faydalanılmıştır. Haymana ilçesinin seçilme amacı, araştırmacının bu ilçede hem görev yapıyor hem ikamet ediyor olması hem de çalışma esnasında eğitimcilere ulaşma kolaylığı sağlamış olmasıdır. Eğitimcilerin her kademededen seçilmiş olması çalışma grubunun belirlenmesindeki diğer ölçüttür. Bu doğrultuda ilçe merkezinde bulunan eğitimcilerle iletişime geçilmiş, gönüllük esasını göz önünde bulundurularak yarı yapılandırılmış görüşme formu ile araştırma ile ilgili görüşler alınmıştır.

1.3. Verilerin Toplanması

Araştırma nitel veri toplama teknikleri kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan “*Eğitimciler İçin Demografik Bilgi Formu*” ve açık uçlu sorulardan oluşmuş yarı yapılandırılmış “*Eğitimci Görüşlerine Göre Yaratıcılığı Etkileyen Faktörleri Belirleme Formu*” kullanılmıştır. Araştırma olgu bilim desenindedir. Bu nitel araştırma deseninde çoğunlukla belli bir olguya dair bireysel algı ve bakış açılarının açığa çıkarılması ve yorumlanması hedeflenir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Eğitimciler İçin Demografik Bilgi Formu

Berçem Beraat AYTAÇ

Farklı Öğretim Kademelerinde Görev Yapan Eğitimcilerin Öğrenci Yaratıcılığı Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri -The Opinions of The Educators Who Have Duties in Different Teaching Stages on The Factors Affecting Student Creativity

Araştırmacı tarafından hazırlanan *Eğitimciler İçin Demografik Bilgi Formu*, eğitimcilerin cinsiyeti, yaşı, mezun olduğu fakülte türü, mesleki kıdem yılı, öğrenim durumu, görev yapılan okulun eğitim kademesi, yaratıcılık ile ilgili hizmet içi eğitime, seminere, panele vb. katılma durumu, öğrenme ortamında öğrenci yaratıcılığını destekleyen düşünce tekniklerini kullanma sıklığı ile bu tekniklerin hangileri olduğu ile ilgili bilgiler içermektedir.

Eğitimci Görüşlerine Göre Yaratıcılığı Etkileyen Faktörleri Belirleme Formu

Eğitim sistemi içinde okulöncesi eğitimden yükseköğretime kadar hangi öğretim kademesi içerisinde bulunursa bulunsun, yaratıcılık doğrudan ya da dolaylı olarak karşımıza çıkan kavramlardan biridir.” Yaratıcılık, bir ürün ortaya koymaktan daha çok bir süreçtir ve belli bir hedef doğrultusunda olan yaratıcılık süreci sonucunda, çoğu zaman, bir nesne ya da fikir ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan ürünün ya da fikrin farklı öğretim kademelerinde farklı faktörlerden etkilendiği düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmada “*Eğitimci Görüşlerine Göre Yaratıcılığı Etkileyen Faktörleri Belirleme Formu*” özellikle farklı öğretim kademesinde görev alan eğitimcilerin yaratıcılığı etkileyen faktörlere ilişkin algılarının görüşme yoluyla detaylı olarak irdelenmesi amacıyla oluşturulmuştur.

1.5. Verilerin Analizleri

Araştırmanın veri analizinde öğretmenlerin görüşme esnasında vermiş oldukları cevaplar ışığında oluşturulan temalar “*Eğitimci Görüşlerine Göre Yaratıcılığı Etkileyen Faktörleri Belirleme Formu*” nda yer alan sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirilerek içerik analizi yapılmıştır. Görüşü alınan katılımcılar K1, K2, K3 şeklinde kodlanmıştır.

Katılımcılardan;

K1-K5 *okulöncesi eğitim kademesini*, K6-K31 *ilkokul kademesini*, K32-K65 *ortaokul kademesini*, K65-K102 *ortaöğretim(lise) kademesini*, K102-K106 *yükseköğretim kademesini* temsil etmektedir.

2. Bulgular Ve Yorum

Yapılan araştırmada farklı öğretim kademelerinde görev yapan eğitimcilerin öğrenci yaratıcılığı etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Tablo 1’de araştırmaya katılan eğitimcilerin demografik özellikleri, Tablo 2’de öğrencilerin yaratıcı olmasını sağlayan faktörler ve Tablo 3’te öğrencilerin yaratıcılığını engelleyen faktörler verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya katılan eğitimcilerin buldukları kademe göre demografik özellikleri

Demografik Özellikler	Okul Öncesi		İlkokul		Ortaokul		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		TOPLAM	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Cinsiyet	Kadın	5	100	20	76,92	25	73,53	22	59,46	3	75	70,75
	Erkek	0	0	6	23,08	9	26,47	15	40,54	1	25	29,25
	Toplam	5	100	26	100	34	100	37	100	4	100	106
Yaş	22-30 arası	2	40	8	30,77	21	61,76	11	29,73	1	25	40,56
	31-44 arası	3	60	16	61,54	13	38,24	23	62,16	3	75	54,72
	45-59 arası	0	0	2	7,69	0	0	3	8,11	0	0	4,72
Toplam	5	100	26	100	34	100	37	100	4	100	106	
Mezun Olunan Fakülte Türü	Eğitim Fak.	5	100	25	96,15	28	82,35	20	54,05	0	0	73,58
	Eğiti Fak. Dışı	0	0	1	3,85	6	17,65	17	45,95	4	100	28
	Toplam	5	100	26	100	34	100	37	100	4	100	106
Mesteki Kadem Yılı	1-5 yıl	1	20	5	19,23	16	47,06	8	21,62	2	50	30,18
	6-10 yıl	2	40	6	23,07	14	41,18	18	48,65	1	25	41
	11-15 yıl	2	40	10	38,46	2	5,88	5	13,51	0	0	19
16-20 yıl	0	0	3	11,54	1	2,94	3	8,11	1	25	8	
21 yıl ve üstü	0	0	2	7,69	1	2,94	3	8,11	0	0	6	
Toplam	5	100	26	100	34	100	37	100	4	100	106	
Lisans	1	20	5	19,23	2	5,88	11	29,73	2	50	21	
	Yüksek Lisans	0	0	0	0	0	0	1	2,70	2	50	
	Doktora	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
Toplam	5	100	26	100	34	100	37	100	4	100	106	
Yaratıcılıkla İlgili Hizmet içi eğitime, seminer, panele vb. katılma durumu	Evet	2	40	5	19,23	4	11,76	4	10,81	0	0	15
	Hayır	3	60	21	80,76	30	88,24	33	89,18	4	100	91
	Toplam	5	100	26	100	34	100	37	100	4	100	106
Öğrenme Ortamında Öğrenci Yaratıcılığını Destekleyen Düşünce Tekniklerini Kullanma Sıklığı	Hiçbir Zaman	0	0	0	0	3	8,82	6	16,22	0	0	9
	Nadiren	3	60	14	53,85	18	52,94	18	48,65	0	0	53
	Çoğu Zaman	2	40	12	46,15	13	38,24	13	35,13	4	100	44
Toplam	5	100	26	100	34	100	37	100	4	100	106	
Kullanılan Yöntem ve Teknikler	Yaratıcı Drama	5	26,32	14	28,57	14	26,92	13	26	1	16,66	47
	Bevin Fırınası	5	26,32	20	40,81	26	50	26	52	4	66,66	81
	Roll Oynama	3	15,78	6	12,24	1	1,92	3	6	1	16,66	14
İstasyon Tekniği	2	10,52	2	4,08	1	1,92	0	0	0	0	5	
Soru-Cevap Tekniği	2	10,52	1	2,04	5	9,61	5	10	0	0	13	
6 Şapkalı Düşünme Tek.	1	5,26	4	8,16	3	5,76	3	6	0	0	11	
Gösterip- Yapırma	1	5,26	2	4,08	2	3,84	0	0	0	0	5	
Toplam	19	100	49	100	52	100	50	100	6	100	100	

Berçem Beraat AYTAÇ

Farklı Öğretim Kademelerinde Görev Yapan Eğitimcilerin Öğrenci Yaratıcılığı Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri -The Opinions of The Educators Who Have Duties in Different Teaching Stages on The Factors Affecting Student Creativity

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan eğitimcilerden %70,75'inin kadın %29,25'inin erkek olduğu görülmüştür. %40,56'sının yaşının 22-30 arası, %54,72'sinin yaşının 31-44 arası, %4,72'sinin yaşının 45-59 arası olduğu görülmüştür. %78,58'inin Eğitim Fakültesi mezunu, %26,42'sinin Eğitim Fakültesi dışı (Fen-Edebiyat Fakültesi, Sağlık Fakültesi vb.) mezunu olduğu tespit edilmiştir. Mesleki kıdem yılına bakıldığında %30,18'inin 1-5 yıl, %38,68'sinin 6-10 yıl, %17,92'sinin 11-15 yıl, %7,55'inin 16-20 yıl, %5,67'sinin 21 yıl ve üstü arasında çalışma/iş tecrübesi olduğu tespit edilmiştir. Öğrenim durumlarına göre dağılımda %77,35'inin lisans, %19,81'inin yüksek lisans, %2,84'ünün doktora eğitimini tamamladığı görülmüştür. Eğitimcilerin %14,15'inin yaratıcılıkla ilgili hizmet içi eğitim, seminer, panel vb. faaliyetlere katıldığı, %85,85'inin yaratıcılıkla ilgili hizmet içi eğitim, seminer, panel vb. faaliyetlere katılmadığı tespit edilmiştir. Öğrenme ortamında öğrenci yaratıcılığını destekleyen düşünce tekniklerini kullanma sıklığına bakıldığında katılımcıların %50'sini nadiren, %41,51'inin çoğu zaman yöntem ve teknikleri kullandığı tespit edilmiştir. %8,49'unun ise hiçbir zaman yöntem ve teknikleri kullanmadığı göze çarpmıştır. Eğitimciler tarafından %76,41 oranla en çok kullanılan yöntem ve tekniğin *beyin fırtınası* olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak %44,33'ünün *yaratıcı drama*, %13,20'sinin *rol oynama*, %12,26'sının *soru-cevap tekniği* ve %10,37'sinin *6 şapkalı düşünme tekniğini* kullandığı tespit edilmiştir. Bu yüzdelik dağılımlara bakıldığında eğitimcilerin bir ve birden fazla yöntem ve tekniği kullandığı görülmüştür.

Tablo 2: Öğretim kademesine göre öğrencilerin yaratıcısı olmasını sağlayan faktörlere ilişkin görüşler

Öğrencilerin Yaratıcısı Olmasını Sağlayan Faktörler	Okul Öncesi Eğitim Kademesi	İlkokul Kademesi	Ortaokul Kademesi	Ortaöğretim (Lise) Kademesi	Yükseköğretim (Yüksekokul) Kademesi	f
Öğrencinin ilgisi/potansiyel/hazır bulunuşluğu		7	12	11	1	31
Eğitim ortamı/okulun fiziki donanımı		12	6	6	1	25
Bilinçli/ilgili aile yapısı	1	10	8	4		23
Öğretim yöntem-teknikleri/esnetilmiş müfredat	1	7	3	9	2	22
Olumlu öğretmen yaklaşımları	1	6	6	7	1	21
Yaratıcılığa teşvik/bireysel farklara saygı	1	8	4	4	2	19
Hayal gücü/gözlem yeteneği/merak	2	5	6	3		16
Çevre		2	9	4		15
Kitap okuma alışkanlığı		3	4	2	1	10

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan eğitimcilerden 31'i öğrenci yaratıcılığını olumlu etkileyen faktörlerin temelini öğrenci hazır bulunuşluğu/potansiyeli/ilgisi olarak belirtmişlerdir. 25 eğitimci, eğitim ortamının ve okulun fiziki donanımının, 23 eğitimci bilinçli ailenin, 22 eğitimci öğretim içeriği sunulurken müfredatı esnetebilmenin ve müfredata

uygun yöntem ve tekniklerin seçilmesinin yaratıcılığı olumlu etkilediği belirtmiştir. 21 katılımcı olumlu öğretmen yaklaşımlarının,19 eğitimci yaratıcılığa teşvik etmenin ve bireysel farklara saygı duymanın,15 katılımcı hayal gücünün etkisinden ve 15 katılımcı çevrenin yaratıcılığı pozitif yönde etkilediğini vurgulamıştır. Öğrencilerin yaratıcı olmasını sağlayan faktörlere ilişkin olarak;

K1: *“Velilerin çocuklarına farklı düşünme yollarını gösteriyor olması, öğretmen ve velinin çocuğun yaratıcılık potansiyelini ortaya çıkarmak için iletişimde olmaları”*

K46: *“Öğrencinin sevgiye ve ilgiye doyurulmuş olması, öğrencinin değerli olduğunun kendine hissettirilmesi”*

K66: *“Ailenin sosyoekonomik durumu, çevresel şartlar, eğitim içeriğinin esnek olmasını sağlanması, müfredata bağlı kalmak yerine dikkat dağıldığında müfredat dışına çıkabilme”*

K77: *“Ufuklarını açacak örneklerin çokluğu, cesaret vermek, düşündükleri korkmadan ifade etmelerini sağlamak”*

şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablodan da çıkarılabileceği üzere yaratıcılık, bireyin içinde bulunduğu ortam, kişilik özellikleri, hedefler ve bir takım değişkenlerden etkilenir. Doğanay (2000, s. 187)’a göre, yaratıcılığın gelişebilmesi için bir ortamda bulunması gereken iki temel koşulun sağlanmış olması gerekir. Bunlar psikolojik özgürlük ve psikolojik güvenlidir. Psikolojik özgürlük ya da başka deyişle psikolojik bağımsızlık, bireyin duygu durumlarını ya da davranış örüntülerini korkusuzca gösterebilmesidir. Bireyin söylemlerinin olumsuz tutum ve davranışlara sınırlanmadığı ortam ise psikolojik güvenlidir. Böylesine güven teşkil eden bir ortam, kişinin hata yapmaktan korkmamasına yardımcı olur ve yaratıcı düşünme sürecini başlatmada aktif rol oynayabilir. Bu güven eğitim ortamında ve ailede yaratılabilir. Tabloda yer alan yaratıcılığı etkileyen faktörler olarak olumlu öğretmen davranışları ve bireysel farklara saygı Doğanay’ın belirttiği kavramlar kapsamında değerlendirildiğinde bulguların alanyazını desteklediği söylenebilir.

Tablo 3 incelendiğinde katılımcı sayısının yarısına yakını öğrencilerin yaratıcılığı engelleyen faktörlerin başında eğitim sisteminin ve öğretim programının kendinden kaynaklı faktörleri saymışlardır: Müfredatın yoğunluğu, esnetilemeyen programlar, ezberci geleneğin devam etmesi vb. faktörler. 43 eğitimci aile baskısının, ilgisizliğinin, öğrenciye sundukları ekonomik koşulların ve sosyal öğrenme ilkesince rol-model olamamalarının öğrenci yaratıcılığını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. 30 katılımcı eğitim ortamının kendinden kaynaklı faktörlerin,29 katılımcı öğretmenden kaynaklı faktörlerin yaratıcılığı etkilediğini bildirmişlerdir. Okulun fiziki donanımı

Berçem Beraat AYTAÇ

Farklı Öğretim Kademelerinde Görev Yapan Eğitimcilerin Öğrenci Yaratıcılığı Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri -The Opinions of The Educators Who Have Duties in Different Teaching Stages on The Factors Affecting Student Creativity

eğitim ortamı içinde değerlendirilirken öğretmenin içeriği sunarken kullandığı yöntem ve tekniklerin tekdüzeliği öğretmenden kaynaklı faktörler olarak değerlendirilmiştir. Bunlarla birlikte 24 katılımcı yaratıcılığı engelleyen faktörleri toplumsal kaynaklı faktörlere, 16'sı ise öğrencinin kendinden kaynaklı faktörlere bağlamıştır. Öğrencilerin yaratıcı olmalarını engelleyen faktörlere ilişkin olarak;

K44: “*Öğrenci yaratıcılığı önündeki en büyük engel biz yetişkinleriz. Öğrenciye inanmalı ve desteklemeliyiz. Bunu yapmayan ya da yapamayan herkes birer engeldir. Ayrıca öğrencilerin sosyokültürel olarak evlerinde de bu açıdan özgür öğrenme ortamına ya da düşünme açısından yeterince desteklenmediğini düşünüyorum.*”

K66: “*Sosyoekonomik düzey çok etkili. Arkadaşlar, eğitim ortamı, araç-gereç yeterliliği, aile, teknolojiye ulaşma olanağı keza etkiliyor. Ayrıca rol model eksikliği...Öğrenciye ilham lazım,esin kaynağı lazım*”

K77: “*Öğrencilerin bilgi bombardımanına tutulması. Plan ve müfredat açısından zaman tanınmaması. Tek bir yöntemin kullanılması*”

K85: “*Öğrencilerin yeteneklerini bilmemesi ya da kullanmak istememesi, hayal güçlerini kullanmamaları ve hazırcılığa kolay kaçmaları*”

K92: “*Bireysel farklılıklara önem verilmemesi, kalıpların dışına çıkamamaları, ezbere dayalı eğitim sistemi ve sınavlar*”

K102: “*Çocukların küçük yaşlardan itibaren analitik düşünme becerilerinin geliştirilememesi, fikirlerini söylediklerinde baskılanmaları*”

şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Bireyler genelde toplumunun kabul görmüş yargıları karşısında kendini ortaya koymaktan çekinir, zorunluluk gerektirmediği ve herhangi bir yaptırımla sınılanmayacağı halde davranışlarını ve düşüncelerini sergileme cesaretini bulamaz. Bu da bireylerin, kalıp yargılardan bağımsız olmalarını sağlayacak ve kişiye bu olumsuz durumları değiştirme cesareti verecek yaratıcılıklarını önemli ölçüde engelleyebilmektedir (San,1985, s. 13).

Tablodan hareket edecek olursak; öğrenci yaratıcılığı etkileyen faktörlerin başında eğitim sistemi/öğretim programı, aile, eğitim ortamı, eğitim personeli ve çevre gibi değişkenler sayılabilir.

Tablo 3: Öğretim kademesine göre öğrenci yaratıcılığını engelleyen faktörlere ilişkin görüşler

Öğrencilerin Yaratıcılığını Engelleyen Faktörler	Okul Öncesi Eğitim Kademesi	İlkokul Kademesi	Ortaokul Kademesi	Ortaöğretim (Lise) Kademesi	Yükseköğretim (Yüksekokul) Kademesi	f
Eğitim Sistemi/Öğretim Programından Kaynaklı						
Yoğun müfredat/esnetilmeleyen programlar	1	2	5	10		45
Merkezi sınavlar/sınav kaygısı/not kaygısı			3	9		18
Ezberci eğitim geleneğinin devam etmesi		2	3	6		12
İdarenni/yönetimin beklentileri	1	1	1		1	11
Aileden Kaynaklı						
Baskılayan tutumlar/İgisizlik	4	8	4	5	1	43
Sosyo-ekonomik düzey		3	6	4		22
Bilimsizlik/egitimsizlik	2	2	2			13
Rol model olmaması/olamaması			1	1		6
Eğitim Ortamından Kaynaklı						
Okulun yapılandırılmaması fiziki donanımı	1	6	6	5		2
Yetersiz materyal desteği	1	2	6	1		30
Kalabalık sınıf mevcudiyeti		2				18
Öğretmenden Kaynaklı						
Olumsuz tutum ve yaklaşımlar	1	3	3	2	1	10
Fırsat vermeme		2	4	2	1	29
Yöntem/teknik kullanımında tekdüzellik		2	1	2		10
Formasyon/yeterlilik		2		2		9
Toplumsal Kaynaklı						
Çevresel faktörler	1	3	6	4	1	6
Akran baskısı		1	1	2	1	24
Algılar/alıskanlıklar/beklentiler	1		1	1	1	15
Öğrenciden Kaynaklı						
İgisizlik/İsteksizlik			2	6	1	4
Bilimsiz internet kullanımı			1	1		16
Kendini ifade etmede zorluk			1			9
Akademik olarak başarısızlık		1		1		2
Zeka				1		2
				1		1

3. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada farklı öğretim kademelerinde görev yapan eğitimcilerin öğrenci yaratıcılığı etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi listelenebilir:

- Hangi kademe olursa olsun öğrenci yaratıcılığı olumlu etkileyen ve engelleyen faktörler benzerlik göstermektedir. Öğrencinin içinde bulunduğu sosyal çevrenin yaratıcılığı ödüllendirdiği gibi baskılayabilir de.
- Sınıf içinde kullanılacak yöntemlerin çeşitliliği yaratıcılığı desteklerken, tek düze anlatım şekillerinin ya da hep aynı yöntemle ders işlemenin yaratıcılığı engellediği araştırma sonucundan çıkmaktadır. Açık uçlu sorular sormak, kavram haritalarını kullanmak, öğrencileri problem çözmeye yöneltmek, fikirlerini söyleyecekleri özgür düşünce ortamı yaratmak, fırsat tanımak yaratıcılığı geliştirecek teknikler olarak sıralanabilir (Adams, 2005).
- Öğretmen yaklaşımları da yaratıcılık üzerinde etkilidir. Olumlu öğretmen yaklaşımları öğrencilerin yaratıcı olmasını sağlarken, olumsuz tutumlar yaratıcılığı köreltebilir. Öğrencilerin yaratıcılıklarının desteklenmesi için eğitimcilerin yeterliklerinin geliştirilmesi, pedagojik altyapının zenginleştirilmesi gerekmektedir (Beghetto, 2007).
- Okulun fiziki donanımı da yaratıcılığı çift yönlü etkileyen faktörlerdendir. Gelişmiş fiziki donanım, zenginleştirilmiş eğitim ortamı ve materyal çeşitliliği yaratıcılığı olumlu etkileyebilirken, bazen fazla yapılandırılmış ortamlar yaratıcılığı olumsuz etkileyebilmektedir.
- Bilinçli aileler yaratıcılık konusunda çocuklarını desteklerken, ilgisiz aileler öğrenciyi baskılayabilmekte, yaratıcılığı engelleyebilmektedir.
- Yaratıcılığın gelişmesi için ezberci eğitim bir kenara bırakılması gerekliliği ve müfredatı esnetebilmenin zorunluluğu aşikârdır.

Tüm bunlarla birlikte kişilik özellikleri, zihinsel süreçler, eğitim politikası, öğretmen eğitimi, sosyokültürel faktörler gibi yaratıcılığı olumlu ya da olumsuz etkileyen tüm durumların birlikte ele alındığı daha kapsamlı araştırmalara ve örneklere ihtiyaç vardır (Ryhammar ve Brolin, 1999).

Kaynakça

Adams, K. (2005). *The Sources of Innovation and Creativity*. NJ: National Center on Education and the Economy.

- Amabile, T. M. & Conti, R. (1999). Changes in Work Environment for Creativity, During Downsizing. *Academy of Management Journal*, 42(6), 630- 640.
- Beghetto, R. A. (2007). Does Creativity Have a Place in Classroom Discussions? Prospective Teachers' Response Preferences. *Thinking Skills and Creativity*, 2, 1-9.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of discovery and Invention*. New York: Harper Collins.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis*. New York: Routledge.
- Dirim, A. (2002). *Okul Öncesi Eğitimde Yaratıcı Drama*. İstanbul: Esin
- Doğanay, A. (2000). *Yaratıcı Öğrenme, Sınıfta Demokrasi*. A. Şimşek (Ed.), Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Fisk, P. (2011). *Yaratıcı deha*. (N. Özata, Çev.) içinde (97-101). İstanbul: MediaCat.
- Fox, J. E. ve Schirrmacher, R. (2014). *Sanat ve Yaratıcılığın Gelişimi*. (7. Basımdan Çeviri), (N. Aral & G. Duman, Çev.) Ankara: Nobel.
- Gokalp, M. (2016). Çocukta Yaratıcılık ve Yaratıcı Çocuk Etkinliklerinin "Yaratıcılık ve Geliştirilmesi" Dersinde Okul Öncesi Bölümü Öğrencilerine Olan Etkisi (Samsun Eğitim Fakültesi Örneği). *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 25-36.
- Heansley A. P. & Reynolds C. R. (1989). Creativity and Intelligence (Yaratıcılık ve Zeka). *Handbook of Creativity (Yaratıcılığın El Kitabı Dergisi)*, New York: Plenum.
- Kaufman, J. C. & Beghetto, R. A. (2009). Beyond Big and Little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, 13(1), 1-12.
- Lewis, A. & Smith, D. (1993). Defining Higher Order Thinking. *Theory Into Practice*, 3(32), 131-137.
- Mason, J. (1996). *Qualitative Researching*. London: Sage.
- Öncü, E. (2014). *Öncü Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*. (3. Baskı). Ankara: Pegem.
- Özaşkın, A. G., & Bacanak, A. (2016). Eğitimde Yaratıcılık Çalışmaları: Neler Biliyoruz? *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(25), 212-226.
- Özden, Y. (1998). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Önder.
- Özden, Y. (2011). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem.
- Plucker, J., Beghetto, R. A. & Dow, G. (2004). Why Isn't Creativity More Important to Educational Psychologists? Potential, Pitfalls, and Future Directions in Creativity Research. *Educational Psychologist*, 39, 83-96.
- Rawlinson, J. G. (1995). *Yaratıcı Düşünme ve Beyin Fırtınası*. (O. Değirmen, Çev.). İstanbul: Rota.
- Ryhammar, L. & Brolin, C. (1999). Creativity Research: Historical Considerations and Main Lines of Development. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 43(3), 259-273, DOI:10.1080/0031383990430303
- San, İ. (1979) Yaratıcılık, İki Düşünme Biçimi ve Çocuğun Yaratıcılık Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 12(1-4), 170-177.
- San, İ. (1985). *Sanat ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Somekh, B. ve Levin C. (2005). *Research Methods in The Social Sciences*. London: Sage.
- Sungur, N. (1992). *Yaratıcı Düşünce*. İstanbul: Özgür.
- Yavuzer, S. H. (1989). *Yaratıcılık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Berçem Beraat AYTAC

Farklı Öğretim Kademelerinde Görev Yapan Eğitimcilerin Öğrenci Yaratıcılığı Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri -The Opinions of The Educators Who Have Duties in Different Teaching Stages on The Factors Affecting Student Creativity

Yıldırım, A. & Şimşek, H (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.